

Relationel Familierådgivning

En investeringsmodel på området for udsatte børn og unge

Evaluering



METODECENTRET
Virkningsfulde løsninger på socialområdet

Sofie Ilsvard

**Relationel Familierådgivning. En investeringsmodel på området for udsatte børn og unge.
Evaluering.**

Metodecentret
Olof Palmes Allé 19
8200 Aarhus N

SOFIE ILSVARD

Udgivet august 2022

Download på www.metodecentret.dk

Der kan frit citeres fra udgivelsen, korrekt angivelse er:

Ilsvard, S. 2022. Relationel Familierådgivning. En investeringsmodel på området for udsatte børn og unge. Evaluering. Metodecentret.

Indholdsfortegnelse

1	Indledning	4
2	Sammenfatning	5
3	Om Relationel Familierådgivning	6
	3.1 <i>Relationel Familierådgivning viser en positiv business case</i>	7
4	Principper for Relationel Familierådgivning	10
5	Metode	11
	Hvad karakteriserer familiernes oplevelser med Relationel Familierådgivning?. 12	
	5.1 <i>Familierne oplever at samarbejdet og relationen til rådgiver styrker dem.....</i>	12
	5.1.1 Samarbejdet og relationen er baseret på anerkendelse, tryghed, og tillid	
	13	
	5.1.2 Samarbejdet er karakteriseret ved at være personligt, uformelt og	
	venskabeligt.....	15
	5.1.3 Rådgiver varetager familiens interesser med udgangspunkt i familiens	
	behov	17
6	Hvordan oplever familierne at rådgiverne har hjulpet dem?	20
	6.1 Et helhedsorienteret blik på familien.....	20
	6.1.2 Hjælp til selvhjælp.....	22
	6.1.3 Bæredygtige løsninger.....	23
7	Hvordan beskriver rådgiverne deres myndighedsrolle?	24
	7.1 <i>Målet er at støtte familierne til kunne selv</i>	25
	7.2 <i>Hvad muliggør at rådgiverne kan tilbyde familierne en substantiel</i>	
	<i>anderledes rådgivning?.....</i>	26
	7.2.1 Gøre en dyd ud af ikke at drage forhastede konklusioner.....	26
	7.2.2 Et øget kendskab til familien betyder ofte, at bekymringsniveauet falder	
	26	
	7.2.3 Tid til relationen betyder, at rådgiverne ikke oplever et handlingspres...27	
	7.2.4 Tilgangen kalder på personlige og medmenneskelige kompetencer	28
	7.3 <i>Hvad er hjørnestenene i Relationel Familierådgivning ifølge rådgiverne?.....</i>	29
8	Opsummering og konklusion	30
9	Litteratur.....	32

1 Indledning

Aarhus Kommune har siden 2019 afprøvet investeringsmodellen Relationel Familierådgivning på området for udsatte børn og unge. Modellen bygger især, men ikke udelukkende, på en styrkelse af myndighedsfunktionen på området for udsatte børn og unge med henblik på, at myndighedsrådgiveren kan inddrages tidligere i processen for at understøtte og fastholde barnet eller den unges tilknytning og deltagelse i almenområdet, som fx skole, dagtilbud og andre udviklende fællesskaber.

Modellen tager udgangspunkt i tanker og teori bag *Relationel Velfærd*¹, hvor tillidsfulde relationer anses for at være nøglen til at skabe succesfulde forandringer. Relationel Familierådgivning repræsenterer således en case på, hvordan denne tilgang kan udspille sig i praksis på et myndighedsområde, og helt konkret i mødet mellem myndighedsrådgiver, udsatte familier og deres børn og evt. relevante samarbejdspartnere på almenområdet. Relationel Familierådgivning indskrives sig derfor også i en igangværende bevægelse i de senere år med fokus på styrkelse af myndighedsarbejdet og det tværgående samarbejde på området for udsatte børn og unge.

Ifølge Aarhus Kommunes egne beregninger har Relationel Familierådgivning vist en positiv business case, som er økonomisk effektiviserende ift. brugen af sociale foranstaltninger. Til gengæld fortæller beregningerne ikke meget om, hvad effektiviseringen er et udtryk for. Teoretisk, og meget firkantet udtrykt, kan en reduceret anvendelse af sociale foranstaltninger, enten skyldes en *administrativ omlægning* af den service, som udsatte familier tilbydes, eller en *forbedret faglig kvalitet* i det sociale arbejde på myndighedsområdet, som reducerer det reelle behov for foranstaltninger.

For at kunne vurdere, eller i det mindste sandsynliggøre, hvilket af de to scenarier, som bedst beskriver praksis i modellen, er formålet med denne undersøgelse at undersøge de borgernære virkninger, og rådgivernes vurderinger af investeringsmodellen.

Undersøgelsen vil derfor sætte lys på, hvordan samarbejdet med rådgiverne i Relationel Familierådgivning opleves af familierne samt i hvilken udstrækning, og på hvilken måde, de oplever samarbejdet virksomt i forhold til de udfordringer, som familierne og barnet står eller har stået med. Ligeledes undersøger vi myndighedsrådgivernes erfaringer med investeringsmodellen.

¹ Se fx <https://www.relationelvelfaerd.dk/wp-content/uploads/2017/05/hilary.artikel.pdf>

Evalueringen af Relationel Familierådgivning skal derfor bidrage til at forklare, hvad effektiviseringen er et udtryk for. Samtidig skal evalueringen mere generelt bidrage til at styrke vidensgrundlaget omkring styrkelse af myndighedsarbejde og det tværgående samarbejde på området for udsatte børn og unge, som kan skabe yderligere grundlag for kommunernes arbejde med at forbedre kvaliteten af myndighedsarbejdet og samarbejdet med borgerne.

2 Sammenfatning

I denne publikation præsenteres resultaterne af en casestudieundersøgelse af en række udvalgte familiers forløb i Relationel Familierådgivning. Formålet med undersøgelsen er at tilvejebringe viden, som kan være med til at belyse dels de borgernære effekter af investeringsmodellen, dels myndighedsrådgivernes erfaringer med at arbejde med udgangspunkt i modellen. Det gælder også i hvilken udstrækning og på hvilken måde Relationel Familierådgivning er relevant og effektiv i forhold til at afhjælpe udfordringer og problemer blandt udsatte familier, børn og unge.

Evalueringen er designet som en kvalitativ casestudieundersøgelse af en række familiers sagsforløb i Relationel Familierådgivning. Baseret på enkeltinterviews med familier og deres myndighedsrådgiver, belyser vi hvordan familierne oplever deres forløb i Relationel Familierådgivning.

Det er gennemgående, at familierne oplever at være kommet styrkede ud af deres forløb i Relationel Familierådgivning. Selvom familiernes problemer ikke nødvendigvis er løst, oplever familier såvel som deres rådgivere, at familierne er blevet klædt på til bedre at kunne håndtere deres problemer. Familierne fremhæver samarbejdet og relationen til rådgiveren som nøglen til, at de står mere handlekraftige tilbage. Herudover fremhæver familierne som særligt betydningsfulde elementer rådgivernes evne til at sikre et helhedsorienteret blik på familien, til at hjælpe familierne til bedre at kunne hjælpe sig selv og skabe bæredygtige løsninger. På baggrund af familiernes fortællinger, har vi udledt nedenstående hovedpointer til at forklare, hvad familierne oplever har været særligt virksomt ved Relationel Familierådgivning, og hvad de peger på som årsagerne til, at de er kommet styrket ud af deres forløb. På baggrund af undersøgelsens datagrundlag finder vi, at det er sandsynliggjort, at Relationel Familierådgivning er udtryk for en forbedret faglig kvalitet i det sociale myndighedsarbejde, som reducerer det reelle behov for foranstaltninger.

Familierne oplever, at Relationel Familierådgivning er virksomt fordi:

- Familien og rådgiveren har en god og tillidsfuld relation. Et rigtigt match kan skabe en positiv spillover-effekt og smitte af på familiens oplevelse og udbytte af rådgivningen
- Rådgivningen er både personlig og faglig kompetent
- Det fremmer et godt samarbejde, når familierne har indflydelse på de lavpraktiske forhold omkring rådgivningen
- Det fremmer det gode samarbejde, når rådgiver er nemt tilgængelig for familierne
- Familien og barnets dagsorden sættes i centrum og rådgiveren følger meningsfuldt op på deres ønsker og behov.

Endvidere oplever familierne, at Relationel Familierådgivning har styrket dem fordi:

- Rådgiverne arbejder med udgangspunkt i et helhedsorienteret blik på familien og barnet
- Omdrejningspunktet for relationen og samarbejdet til rådgiver er 'hjælp til selvhjælp'
- Der er fokus på at skabe bæredygtige løsninger.

De forhold, familierne peger på som virksomme, kan med fordel ses som basisforholdene for relationen mellem familie og rådgiver, der skal være på plads før det er muligt at styrke familierne og barnet gennem helhedsorientering, hjælp til selvhjælp og fokus på bæredygtige løsninger.

Resultaterne fra evalueringen af et lignende projekt, *Tættere På Familien*, på børnehandicap-området i Aarhus Kommune, peger desuden på flere af de samme virksomme elementer ift. at etablere et godt samarbejde mellem familier og rådgivere (Hansen, M. K., Ilsvard, S. & Høstrup, M., 2021). De virksomme elementer der er udledt af denne undersøgelse, bekræfter derfor resultaterne fra tidligere undersøgelser, og kan derfor også ses som mere generelle anbefalinger til, hvordan man også uden for dette projekts ramme, kan forbedre samarbejdet mellem familier og rådgiver.

3 Om Relationel Familierådgivning

Relationel Familierådgivning er en investeringsmodel, som bygger på en styrkelse af myndighedsarbejdet og det tværgående samarbejde med skole, dagtilbud, klub og

interessenter i civilsamfundet og lokalområdet, hvor barnet og familien er bosat. Modellen tager udgangspunkt i tanker og teori bag Relationel Velfærd. Familiecentret I Aarhus Kommune har afprøvet modellen siden 2019.

Modellen har en værdibaseret tilgang og tager udgangspunkt i borgerens styrker og i at sikre adgang til de ressourcer og muligheder hos barnet og familien, der skal til for at skabe en forandring. Målet er at flytte myndighedsområdets mindset fra at tænke "systemvelfærd" med traditionel visitation/behandling, til en "relationel" velfærdstankegang med kreative løsninger baseret på borgerens egen forståelse af deres udfordringer og mulige løsningsforslag.

Mere præcist betyder omlægningen, udover en ændring i den grundlæggende tilgang og mindset ift. myndighedsarbejdet, at myndighedsrådgiverne får nedsat sagsantal, hvilket gør dem i stand til at have en tættere kontakt med familierne med henblik på at sikre mere tillidsfulde og tryghedsskabende samarbejdsrelationer. Modellen sigter derfor efter, at myndighedsrådgiveren kan inddrages af samarbejdspartnere, familien selv eller andre relevante aktører tidligere i processen for at understøtte og fastholde barnets eller den unges tilknytning og deltagelse i almen- og frivilligområdet.

I de familier, der modtager en forebyggende indsats, kan rådgiverne i modellen i højere grad indtage en støttende og vejledende position for at reducere antallet af børn og unge, der får behov for en egentlig behandlingsindsats. Dette sker ved hjælp af tættere samarbejde med almenområdet og udførerområderne, hvorved planer relativt hurtigt kan justeres efter behov, og der kan forventes at ske en større præcision i forhold til visitation til foranstaltninger. Ligeledes søger modellen i tæt tværgående samarbejde at skabe bedre muligheder for en tidlig koordineret indsats tæt på barnets eller den unges dagtilbud, skole, fritidsaktiviteter eller andet. Derved kan råd og vejledningssamtaler i mange tilfælde erstatte § 11.3-forløb eller mere indgribende foranstaltninger efter § 52.3.

3.1 Relationel Familierådgivning viser en positiv business case

Relationel Familierådgivning har været i gang siden september 2019, og har ifølge Aarhus Kommune opnået positive resultater ift. bl.a. antal af foranstaltninger og økonomi.

Modellen afprøves i en afgrænset sammenhæng i tre af Aarhus Kommunes lokaldistrikter, hvis foranstaltningsbrug og økonomi løbende sammenlignes med tre øvrige lokaldistrikter, jf. nedenstående tabel 1.²

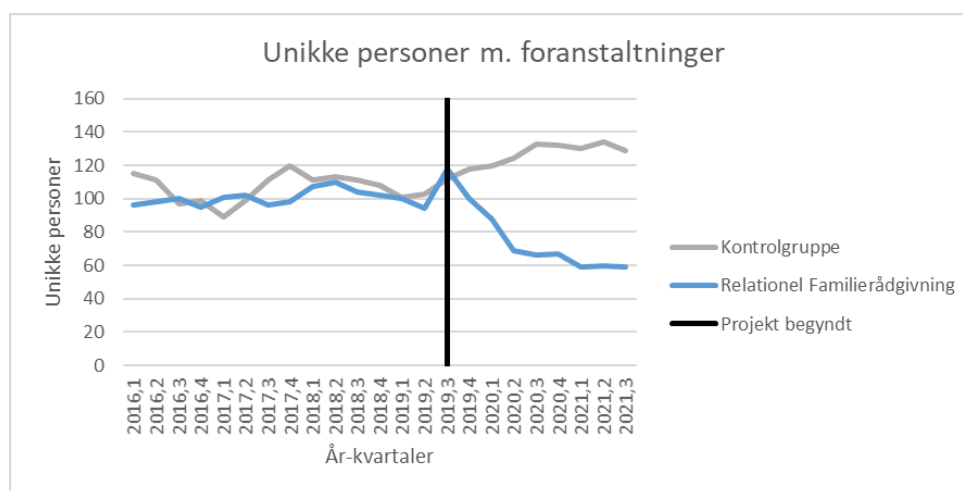
Tabel 1. Udvalgte lokaldistrikter i Aarhus Kommune til hhv. Relationel Familierådgivning og sammenligningsgruppe.

Relationel Familierådgivning	Sammenligningsgruppe
Åby	Samsøgade
Bakkegård, Trige	Sabrokorsvejen
Bavnehøj, Kolt-Hasselager	Solbjerg

De to grupper har ifølge Aarhus Kommune den samme fordeling af køn, alder, oprindelsesland og herkomst, ligesom lokaldistrikternes karaktergennemsnit ligger på det samme niveau i perioden 2016 til 3. kvartal 2021.

Som det kan ses i graferne nedenfor, ligner grupperne hinanden i forhold til antallet af unikke personer og antallet af foranstaltninger, der har en bevilliget foranstaltning indtil projektets opstart i august 2019.

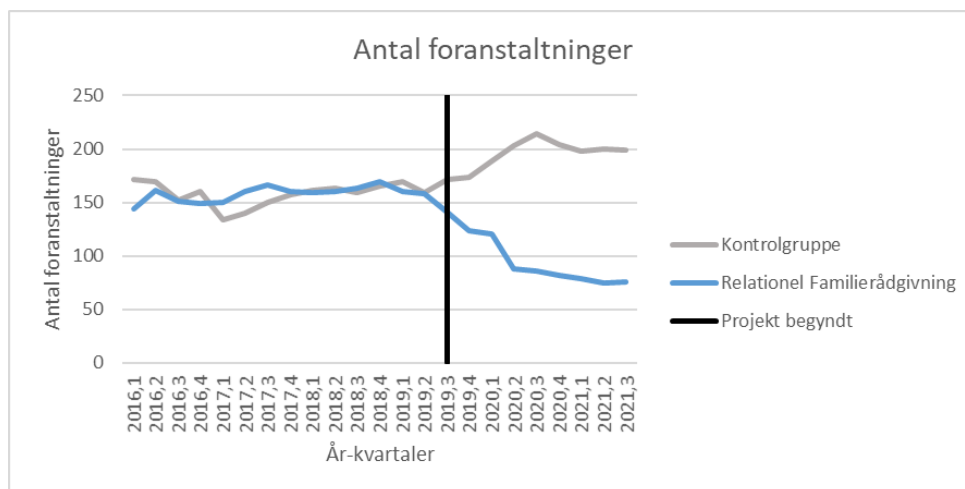
Figur 1. Unikke personer med foranstaltninger



Kilde: Aarhus kommunes egne beregninger.

² Som udgangspunkt er specialsager, døgn-sager og spædbørns-sager undtaget i både Relationel Familierådgivning og kontrolgruppen. Der har imidlertid været enkelte undtagelser, hvor rådgiverne i teamet har haft både, specialsager, spædbørn og anbringelser på deres sagsstammer.

Figur 2. Antal foranstaltninger

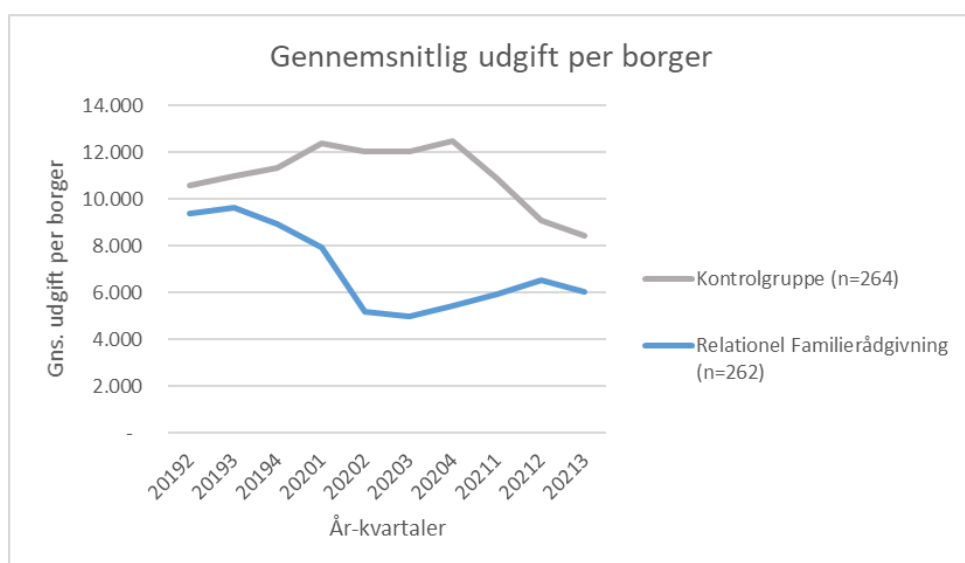


Kilde: Aarhus Kommunes egne beregninger.

Efter projektets opstart er der ifølge kommunens beregninger flere unikke personer med en foranstaltning i sammenligningsgruppen og antallet af unikke personer falder i Relationel Familierådgivning.

I forhold til udgifterne, har Aarhus Kommune set et fald i den gennemsnitlige udgift pr. borger for Relationel Familierådgivning, hvilket fremgår af nedenstående graf. Faldet ses allerede efter 3. kvartal 2019, hvorefter den stiger lidt igen efter 3. kvartal 2020. Sammenligningsgruppen oplever en stigning i den gennemsnitlige udgift indtil 4. kvartal 2020, hvor der er et fald i den gennemsnitlige udgift. En del af faldet kan ifølge Aarhus Kommune potentielt forklares ved, at Relationel Familierådgivning har udbredt sin viden fra projektet til resten af Familiecenteret siden oktober 2020.

Figur 3. Gennemsnitlig udgift per borger



Kilde: Aarhus Kommunes egne beregninger.

Den årlige akkumulerede besparelse viser ifølge Aarhus Kommune en positiv business-case, hvis man udbredte Relationel Familierådgivning. Dette er set i forhold til de meromkostninger, der er ved Relationel Familierådgivning. Meromkostningerne er de ekstra udgifter, der er til at lave sagsbehandling i forhold til de nuværende estimerede omkostninger for sagsbehandling. Det vil sige, at der ifølge kommunen umiddelbart er positive økonomiske gevinster ved at udbrede Relationel Familierådgivning.

4 Principper for Relationel Familierådgivning

Relationel Familierådgivning hviler på seks grundlæggende principper for praksis, og tager udgangspunkt i, at sociale udfordringer kommer forskelligt til udtryk hos udsatte børn og familier. Netop derfor skal indsatsen også omsættes forskelligt, afhængigt af den konkrete situation og barnets og familiens behov.³

Relationel Familierådgivning – Principper for praksis

Princip # 1: Vi møder alle med åbenhed, nysgerrighed, respekt og medmenneskelighed, og vi tager ansvar for at skabe relationer

Princip # 2: Vi tager udgangspunkt i familiernes og børnenes egne ønsker, håb og drømme, og vi støtter dem i selv at få øje på muligheder og dermed finde frem til løsninger

Princip # 3: Vi har fokus på udvikling og på, hvad der skaber mest værdi for barnet

Princip # 4: Vi har fokus på familiens og barnets relationer og fællesskaber, og vi arbejder på at styrke dem

Princip # 5: Vi har plads til udøvelse af fagprofessionel dømmekraft og fremmer læring og løbende praksisudvikling

Princip # 6: Vi arbejder og ansvarliggør på tværs af fagligheder og sektorer

Principperne tilbyder derfor et fortolkningsrum og den principbaserede metodebeskrivelse indeholder således ikke et manuskript på en fremgangsmåde, hvilket dog ikke betyder, at indsatsen ikke er metodisk. Pointen er at principper undlader at give direkte instrukser i, hvordan vi skal handle og agere, men guider i stedet retningen for, hvordan indsatsen bør folde sig ud i praksis. Principperne gælder såvel for rådgivernes praksis i samarbejdet med udsatte familier og deres børn, og for ledelsens praksis i samarbejdet med rådgiverne, samt i det tværgående arbejde.

³ H. Blumer (1954). "What is Wrong with Social Theory." *American Sociological Review*. 18: 3-10.

For uddybning om principperne henviser vi til publikationen "Relationel Familierådgivning – Principper for praksis" (Møller, Bilstoft, Graham & Ilsvard, 2022), hvori der redegøres for hvordan principperne er udviklet, ligesom de enkelte principper udfoldes og eksemplificeres.

5 Metode

Undersøgelsen er gennemført som en casestudie-undersøgelse⁴ bestående af enkeltinterviews med udvalgte familier, hvor barnets forløb er blevet varetaget af myndighedsrådgivere i Relationel Familierådgivning. For at sikre et helhedsorienteret blik på familiernes forløb, er der også foretaget enkeltinterviews med de samme familiers myndighedsrådgivere fra Relationel Familierådgivning. Dette er gjort ud fra et ønske om at kunne belyse ligheder og forskelle i henholdsvis familiers og rådgivernes oplevelser af forløbene. Der er i alt foretaget 16 interviews, otte med familier⁵ og otte med familiernes myndighedsrådgivere. Interviewene er gennemført telefonisk i april og maj, 2022.

Udover at familierne har en myndighedsrådgiver i Relationel Familierådgivning, har de det tilfælles, at deres sag er afsluttet eller meget tæt på at blive det. Pointen med at anvende afsluttede sager er, at det gør os i stand til at undersøge progressionen i sagsforløbene fra start til slut. Herunder kan vi undersøge, hvilke faglige vurderinger og begrundelser, der ligger bag at afslutte samarbejde samtidig med at vi kan undersøge, hvordan familierne selv har oplevet, at samarbejdet afsluttes, og om familierne oplever at de kan klare sig selv efterfølgende. Herudover varierer de udvalgte familiers forløb på type af problem og barnets alder, for at sikre spredning på forhold som kan formodes at have indvirkning på familiernes oplevelser af samarbejdet med rådgiver. Der er desuden forsøgt at tage højde for variation på rådgiver, netop for at undgå at indfange en rådgiver-effekt. Dette giver mulighed for at belyse, hvad der kan forklare det relativt større sags-flow, som ses i Relationel Familierådgivning og give et kvalificeret svar på, hvorvidt Relationel Familierådgivning sikrer en forbedret faglig kvalitet i det sociale arbejde, eller hvorvidt der er tale om en administrativ omlægning af den service, som udsatte familier tilbydes.

⁴ For at sikre et helhedsperspektiv på familiernes forløb og samarbejdet mellem familier, myndighedsrådgivere og samarbejdspartnere på almenområdet, var der oprindeligt planlagt interviews med relevante samarbejdspartnere til familiens forløb. Af forskellige årsager er det dog ikke lykkedes at gennemføre disse interviews, ligesom det i flere tilfælde ikke var muligt at pege på relevante samarbejdspartnere. Derfor gennemføres der i løbet af 2022 en selvstændig undersøgelse med dette fokus.

⁵ Der var i udgangspunktet rekrutteret 10 familier, men to familier har af forskellige årsager trukket sig som informanter.

Desuden har vi forsøgt at sikre variation i udvælgelsen af familier ift. hvorvidt der har været en foranstaltning i sagen eller ej. Af forskellige årsager har det dog ikke været muligt at udvælge sagerne strategisk på dette parameter, hvilket kan have betydning for undersøgelsens udsigelseskraft. Tendenserne i datamaterialet er dog så entydige, at der med rimelighed kan generaliseres til sager, der ligner de udvalgte.

For uddybning om undersøgelsens design og metode henviser vi til metodebilaget (Ilsvard, Bilstoft & Krogh, 2022), hvori der ligeledes præsenteres et samlet overblik over de udvalgte familier i tabel 1.

Hvad karakteriserer familiernes oplevelser med Relationel Familierådgivning?

Aarhus Kommunes egne beregninger viser, at investeringsmodellen Relationel Familierådgivning er effektiviserende på området for udsatte børn og familier ift. økonomi og brugen af foranstaltninger. Desuden afslutter rådgiverne i Relationel Familierådgivning relativt flere sager end rådgiverne, der arbejder efter den hidtidige praksis. Vi ved dog ikke meget om, hvad effektiviseringen er udtryk for i et mere kvalitativt perspektiv. På baggrund af enkeltinterviews med otte familier og deres rådgivere, vil vi i de følgende afsnit undersøge familiernes og deres rådgiveres erfaringer med modellen. Herunder bl.a. hvordan familierne har oplevet deres forløb i Relationel Familierådgivning, hvad der har været afgørende for, at familiernes sager er blevet afsluttet, og hvordan familierne oplever, at deres sag er blevet lukket.

5.1 Familierne oplever at samarbejdet og relationen til rådgiver styrker dem

På tværs af interviewene oplever familierne sig hjulpet og fortæller, at de og børnene er kommet styrket ud af deres forløb i Relationel Familierådgivning. Det gælder på trods af, at flere familier understreger, at deres problemer hverken er løst eller har ændret sig væsentligt. Til gengæld oplever familierne, at de er blevet bedre rustet til at kunne håndtere deres problemer, hvilket følgende citat er et eksempel på.

“Altså der er ikke noget der har ændret sig hverken i min økonomi eller i mine problemer, men jeg har lettere ved at håndtere det (..) Jeg har stadigvæk ikke nogen penge, jeg har stadigvæk daglig kontakt med skolen, fordi jeg har et psykisk sårbart barn, og jeg har stadigvæk problemer med en svært psykisk syg eksmand. Men det er ikke invaliderende for mit liv og dermed er det heller ikke invaliderende for mit barn. Og jeg er blevet meget bedre til samarbejde med skolen (...) Fremtiden ser lys ud, fordi jeg er i stand

til selv at løse det, altså jeg bliver ikke et 'systemmenneske'. Altså jeg kan se en fremtid uden systemets støtte" (case 8)

Adspurgte, hvad familierne selv oplever, der kan forklare udviklingen og deres evne til bedre at kunne "stå selv", peger familierne på samarbejdet og relationen til rådgiver som afgørende. I forlængelse heraf, er det værd at bemærke, at der i størstedelen af forløbene hverken er blevet igangsat forebyggende indsatser eller foranstaltninger. Rådgivningen har derfor i de fleste tilfælde "alene" bestået af samtaler, vejledningsforløb og tilgængelig støtte i situationer ved behov mellem rådgiver og familie.

På baggrund af familiernes fortællinger gennemgår vi i det følgende tre overordnede og sammenhængende forklaringer på, hvorfor familierne peger på samarbejdet og relationen til rådgiver som afgørende for, at Relationel Familierådgivning har styrket dem, nemlig vigtigheden af at:

- Samarbejdet og relationen er baseret på anerkendelse, tryghed og tillid
- Samarbejdet og relationen er karakteriseret ved at være personlig, uformel og venskabelig
- Rådgiver varetager familien og barnets interesser med udgangspunkt i de behov, som de selv beskriver, de har.

5.1.1 Samarbejdet og relationen er baseret på anerkendelse, tryghed, og tillid

Fælles for familiernes fortællinger er, at de oplever, at rådgiveren møder og forstår dem på en substantiel anderledes måde, end hvordan de enten tidligere er blevet mødt af systemet, eller ift. hvordan familien havde forventet at blive mødt. Det er karakteristisk for familiernes fortællinger, at de oplever, at samarbejdet og deres relation til rådgiver er baseret på anerkendelse, tryghed og tillid. Flere familier fortæller, at de allerede fra det første møde med rådgiveren har følt sig trygge, fordi rådgiverne har mødt familierne med anerkendelse og tillid. Det er konkret kommet til udtryk ved, at rådgiveren har italesat, at han eller hun har en grundlæggende tro på, at familien godt kan, at de gør deres bedste, eller fx har fortalt dem, at de ikke er dårlige forældre og i det hele taget har rådgiveren været støttende og bakket familien op.

Den anerkendende og støttende tilgang til familierne, opfattes af familierne som en tillidserklæring fra rådgiverens side, hvilket betyder at samarbejdet også opfattes mere ligeværdigt. Samtidig betyder det, at familierne har en grundlæggende tro på, at rådgiveren er der for familien og barnet, vil gøre sit bedste for at hjælpe dem og er "på deres side" (case 7). En familie fortæller her om, hvilken betydning rådgiverens anerkendende tilgang har for dem:

"Det er faktisk en kæmpe støtte, det der med at have én som fortæller en, at man gør det godt og at man er ressourcestærk og "hvor er det sejt, det du gør"... som hepper på en. Det betyder utrolig meget (...) og hele tiden fortalte en, at man gør det så godt, og at der er ikke noget med mine forældreevner" (case 2)

Rådgiverens anerkendende tilgang betyder, at familien føler sig trygge i samarbejdet, og nemmere kan fortælle om det, der er svært og om *"hvordan tingene foregår inden for ens egne fire vægge (...)"* (case 1). Det giver også familierne en følelse af tillid, som gør, at de ikke føler, at de bliver dømt, familien udtaler også *"og altså vi har aldrig siddet med følelse af, at vi var forkerte"* (case 1).

I nogle tilfælde fortæller familierne desuden også om betydningen af, at rådgiver er med til at normalisere eller afdramatisere familien og barnets situation eller dét at 'være en sag i familiecentret'. Dermed ikke sagt, at rådgiver ikke tager familien og barnets situation alvorligt eller undergør det givne problem. For familierne handler det nærmere om, at rådgiveren er eksplicit i sin kommunikation med familien omkring, at såkaldte almindelige børnefamilier kan blive bragt i livskriser, og anerkender at de kan have brug for hjælp i afgrænsede perioder. I den forbindelse fortæller flere af familierne, at de forud for deres første møde med rådgiveren, har haft katastrofetanker om, at rådgiveren ville fjerne deres barn. De tanker er dog hurtigt blevet manet i jorden, eftersom familierne oplever, at rådgiverne har haft et oprigtigt ønske om at hjælpe og hverken vil dømme eller 'straffe' familierne. Det ses, når familierne karakteriserer rådgiverens tilgang til dem, som *"forstående", "menneskelig", "støttende", "kærlig" og "ikke-dømmende"*.

Når familierne forklarer, hvordan rådgiveren netop er lykkedes med at skabe et samarbejde og en relation til familien og barnet baseret på anerkendelse, tryghed og gensidig tillid, så kredser deres fortællinger også om, at det skyldes, at rådgiver kan 'noget særligt'. Dette særlige er svært for familierne at sætte ord på. Men det handler dels om relationelle og menneskelige kompetencer (fx at rådgiveren er god til at møde familien og barnet i deres behov, stille de rigtige spørgsmål mm.), og dels om oplevelsen af *"kemi"* mellem familie og rådgiver. Overvejelserne om kemi ses på tværs af interviewene, og det er tydeligt, at det betyder noget at *"være et godt match"*, at man *"klinger med hinanden"* (case 8) eller *"connecter"* (case 4). Det samme ses, når familierne giver udtryk for, at de ville være kedede af et rådgiverskift, netop fordi de oplever kemi med rådgiveren. En siger i den forbindelse *"den største angst jeg har i mit liv lige nu af alle mine problemer, det er, om rådgiveren bliver skiftet ud med en anden"* (case 9). Rådgiverens personlige egenskaber tillægges derfor stor betydning. For er der et godt match eller god kemi, så oplever familierne både, at det er nemmere at åbne op og fortælle rådgiveren om personlige forhold, og at rådgiveren lytter til dem og tager dem alvorligt. Det illustrerer en væsentlig pointe, nemlig at oplevelsen af et rigtigt match mellem familie og rådgiver, kan skabe en positiv spillover-effekt og smitte af på familiens oplevelse og udbytte af rådgivningen. Denne pointe afføder

derfor også nye spørgsmål om, hvorvidt rækkevidden af Relationel Familierådgivning er personafhængig, og i forlængelse heraf, om tilgangen er sårbar overfor rådgiverskift? Samtidig er det også væsentligt at være opmærksom på at stille det modsatte spørgsmål, nemlig hvorvidt tilgangen i Relationel Familierådgivning i sig selv afføder at familierne oplever en særlig kemi med rådgiver? På baggrund af nærværende datagrundlag har vi desværre ikke mulighed for at besvare spørgsmålene, men det er væsentligt fremover at have en opmærksomhed på at belyse netop disse forhold.

Familierne oplever at Relationel Familierådgivning er virksom, fordi de oplever, at de og rådgiveren har en god og tillidsfuld relation. Et rigtigt "match" kan skabe en positiv spillover-effekt og smitte af på familien og barnets oplevelse og udbytte af rådgivningen.

5.1.2 Samarbejdet er karakteriseret ved at være personligt, uformelt og venskabeligt

Fælles for familiernes fortællinger om deres samarbejde og relation til deres rådgiver er, at samarbejdet er karakteriseret ved at være personligt og uformelt. I nogle tilfælde karakteriserer familierne det endda som "*venskabeligt*". Det personlige kommer bl.a. til udtryk, når langt størstedelen af familierne konsekvent omtaler deres rådgiver ved navn, og hverken som rådgiver eller sagsbehandler. Det viser, at rådgiveren repræsenterer mere for familierne end blot at være familiens myndighedsrådgiver på familiecentret, og understreger den personlige betydning, som rådgiveren har for familierne.

I langt de fleste tilfælde karakteriserer familierne eksplicit rådgiverne, som betydningsfulde personer for dem. Det skyldes, at familierne oplever at rådgiver har hjulpet dem, men også at de har hjulpet dem på en mere "*ægte*" (case 2) og "*menneskelig*" (case 8,9) måde, end familien havde forventet, eller i modsætning til familiens tidligere erfaringer med en myndighedsrådgiver. Hertil kommer naturligvis også, at familierne grundet deres forskellige problemer, som har givet anledning til kontakten med familiecentret, har befundet sig i kriser, som de har haft brug for støtte og hjælp til at håndtere. Disse problemer kan være alt lige fra en skilsmisse til en familie, med et selvmordstruende barn⁶.

Det ægte og menneskelige skal forstås på den måde, at familierne og barnet oplever, at rådgiver også har investeret noget af sin egen personlighed i relationen til familien. Familierne oplever, at det er gjort ud fra et oprigtigt ønske om at lære familien at kende, og fordi rådgiveren også godt kan lide familien. Nogle få familier har endda en

⁶ Se også "oversigt over interviewpersoner" i bilaget

oplevelse af, at rådgiveren i deres tilfælde har gjort mere end de skulle, og fx har taget nogle snakke med familierne, som rækker ud over, hvad den oprindelige kontakt handlede om. Familierne oplever derfor, at der er blevet taget hånd om flere eller andre ting, end de havde forventet. Det forklares med den gode relation, der har udviklet sig mellem familie og rådgiver, og fordi familierne har en oplevelse af, at rådgiveren også godt kan lide familien. En mor sætter her ord på den betydning rådgiveren har spillet for hende: *"Hun har virkelig fået en plads i mit hjerte. Altså dét hun har gjort, det kan ikke sælges for penge. Hun var som sendt fra himlen"* (case 2). Samarbejdet med rådgiverne betragtes derfor som en stor del af nøglen til, at familierne efterfølgende er blevet i stand til at stå selv.

Det personlige og dét at familierne oplever, at rådgiver har gjort noget ekstra for netop deres familie, kommer fx til udtryk, når rådgiveren giver sig tid til at møde familien og barnet, og fx investerer tid i at lege med barnet, lave en aktivitet med familien eller lignende. Tiden brugt sammen med barnet eller familien opleves ikke som noget rådgiver gør af pligt, eller for at opnå en bestemt viden om familien, det opleves menneskeligt og naturligt. Dermed ikke sagt, at rådgiveren agerer uprofessionelt, men at rådgivningen er karakteriseret ved at være uformel, personlig og venskabelig. Det fortæller en familie fx om her:

"Nogle gange når de [rådgiverne red.] sådan har taget herfra, så har vi grint og sagt sådan: "Ej det var egentlig mega hyggeligt". Faktisk hver gang har vi haft en følelse af "ej det var hyggeligt at drikke kaffe med dem". Altså sådan som om det bare lige var nogle der kom og drak kaffe. Altså det har aldrig været sådan noget "ej, nu kommer der nogen fra kommunen"" (case 2)

Det uformelle betyder, at rådgivningen ikke altid opleves som rådgivning, fordi relationen er uformel og ligeværdig, og fordi familierne oplever at også rådgiveren investerer noget af sig selv i relationen fx gennem small talk og at lære hinanden at kende. Det mere uformelle og personlige islet bidrager derfor til en god stemning. Samtidig betyder det, at familierne ikke oplever at møde en repræsentant fra systemet, men at rådgiver nærmere har karakter af at være familiens ven og sparringspartner.

Ovenstående har særligt fokuseret på familiernes vægtning af, at samarbejdet med rådgiver er personligt, uformelt og venskabeligt. Som en nuancering hertil er det væsentligt at understrege, at familierne også betoner vigtigheden af rådgivernes faglighed og faglige kompetencer. Set fra familiernes perspektiv er det afgørende at rådgiverne bærer deres faglighed med ind i samarbejdet. For det er kombinationen af personlighed og faglighed, familierne peger på som en af de væsentlige årsager til, at de er kommet styrket ud af deres forløb i Relationel Familierådgivning.

Familierne oplever at Relationel Familierådgivning er virksom, fordi rådgivningen både er personlig og faglig kompetent.

5.1.3 Rådgiver varetager familiens interesser med udgangspunkt i familiens behov

En tredje forklaring som familierne betoner, når de begrundet, hvorfor samarbejdet og relationen til rådgiver har betydet, at de er kommet styrket ud af deres forløb - handler om, at rådgiveren varetager familiens og barnets interesser med udgangspunkt i netop deres behov. Det står i modsætning til nogle af familiernes tidligere oplevelser eller forestillinger om 'kassetænkende' rådgivere, der med familiernes egne ord "*kører på autopilot*" eller "*gør det de plejer*" (case 2,8,9). Overordnet set har familierne en oplevelse af, at rådgivernes tilgang til familien, og herunder samarbejdet og rådgivningen, er karakteriseret ved at være inddragende og individualiseret. Det kommer til udtryk ved, at rådgiver hele vejen rundt har forsøgt at lade familierne definere rammerne for kontakten, aktivt har spurgt ind til familiens ønsker og behov og aldrig gjort noget "*uden familiens accept*" (case 1). Det kommer til udtryk på forskellige måder og niveauer som vedrører:

- Lavpraktiske forhold
- Tilgængelighed
- Fokus på familiens dagsorden

5.1.3.1 Lavpraktiske forhold

Familierne oplever, at det er befordrende for samarbejdet, at rådgiveren lader familien bestemme, hvordan det giver mening for dem at mødes. I langt de fleste tilfælde foretrækker familierne, at rådgiverne kommer hjem til dem, fordi det er nemt (uformelt og hyggeligt jf. foregående afsnit). Pointen er, at det ikke skal være besværligt at få hjælp, hvorfor familierne er positivt stemte overfor, at rådgiverne indledningsvist afsøger familiens behov og åbent spørger "*hvad virker godt for dig og hvad virker ikke for dig?*" (case 9). Familierne sætter pris på denne indflydelse og rådgiverens fleksibilitet, da det fx betyder, at forældrene i lavere grad skal tage fri fra arbejde, eller fx skal bruge tid og ressourcer på at transportere sig til familiecentret. Herudover har muligheden for at mødes i den hjemlige ramme eller fx på barnets skole den sidegevinst, at familierne føler sig mindre klientliggjorte.

- Familierne oplever at Relationel Familierådgivning er virksom, fordi det fremmer et godt samarbejde, når familierne har indflydelse på de lavpraktiske forhold omkring rådgivningen

5.1.3.2 Tilgængelighed

Det er gennemgående for familiernes fortællinger, at de oplever at rådgiverne er tilgængelige og har tid til dem. Denne pointe afspejles desuden også i afsnit 6.1.2, som handler om, at rådgiverne investerer tid i at lære familierne og børnene at kende. Pointen her, er at understrege væsentligheden af, at rådgiver responderer hurtigt på familiernes henvendelser. Det fortæller en familie fx om her:

"Jeg blev ringet op af hende og det synes jeg simpelthen var så positivt, fordi det gik så hurtigt. Jeg havde jo sådan hele tiden tænkt 'jamen, det her det er noget, der kommer til at ske om lang tid' (...) men så ringer hun til mig (...) og det var helt utroligt dejligt, fordi altså det er jo kæmpestort og fylder jo super meget, når man får at vide at ens datter ikke har det særlig godt. Så det der med, at det gik lynhurtigt (...) altså det var allerede en kæmpe lettelse for os som forældre" (case 5)

Familierne fortæller desuden, at det er nemt at komme i kontakt med rådgiver på både telefon og SMS, og at rådgiverne er gode til at vende tilbage på en henvendelse, også selvom de ikke altid har tid nu og her. Det væsentligste i den sammenhæng er, ifølge familierne, at rådgiverne er transparente omkring, hvornår familierne kan forvente et svar.

Det fremmer det gode samarbejde, når rådgiver er nemt tilgængelige for familierne.

5.1.3.3 Fokus på familiens dagsorden

Udover at familierne oplever, at de i høj grad er med til at definere rammerne for rådgivningen, oplever de også, at det gør sig gældende for indholdet i rådgivningen. Der er en gennemgående oplevelse af, at rådgiverne sætter familiernes dagsorden i centrum, og er gode til eksplicit at spørge til, hvad familien og barnet har brug for. Det gælder især indledningsvist i kontakten. For familierne har det den betydning, at de i højere grad oplever at blive behandlet som en *"person og ikke en sag"* (case 9).

Familierne og deres problemer er vidt forskellige, det kommer derfor også til udtryk ift. hvordan familierne har brugt rådgiverne. I nogle tilfælde har der alene været tale om rådgivende samtaler mellem forældre og rådgiver. Mens rådgiveren i andre tilfælde har spillet en større koordinerende rolle ift. øvrige involverede samarbejdspartnere omkring barnet og familien fx i psykiatrien, skoleregi eller lignende. Med andre ord, er spændvidden i, hvad familierne og børnene har haft behov for støtte til stor. Det betyder fx også at nogle familier har fortalt rådgiveren, at de har brug for, at rådgiveren er konkret handlingsanvisende, og med til at pege på bestemte løsninger. Mens andre familier selv har haft en klar ide om, hvad de har brug for – fx i samarbejdet med skolen eller lignende.

Uanset hvor tydelige eller reflekterede familierne er ift. hvad de har brug for, italesættes det som befordrende for samarbejdet, at rådgiver stiller sig til rådighed for familierne, og på den måde, kan spille forskellige roller alt efter, hvad der er meningsfuldt for familierne og børnene. Men hvad der er af større betydning er, at familierne oplever at rådgiverne er i stand til efterfølgende at handle hurtigt, og følge meningsfuldt op på familien og barnets ønsker og behov. Familierne beskriver, at frem for at blive sat i venteposition, at modtage en standardiseret løsning fra rådgiveren eller at der skal holdes endnu et møde, før der kan arbejdes videre, så oplever familierne, at rådgiverne har mulighed for at tage hånd om familiens dagsorden med udgangspunkt i deres ønsker, samt at de handler sammen med familien med det samme.

Som en nuancering hertil nævner en familie, at de retrospektivt godt kunne have brugt mere hjælp og støtte, men at de på daværende tidspunkt ikke havde overskuddet til selv at få øje på det. Selvom familien oplever, at rådgiveren satte deres families dagsorden i centrum for rådgivningen, og de hurtigt blev enige om at rådgivningen primært skulle fokusere på samtaler mellem rådgiver og barn, så oplever forælderen, at hun ville have haft gavn af mere hjælp selv. Det reflekterer forælderen over her:

"Når jeg tænker tilbage kunne jeg virkelig godt have brugt noget hjælp. Jeg var seriøst på skideren! (...) Jeg havde det virkelig ikke godt der, og det påvirkede jo også [mit barn red.], fordi (...) Jeg var fuldstændigt udmattet. (...) jeg ved ikke hvad det skulle have været, men eller anden form for støtte havde jeg nok haft brug for. Men det tænkte jeg jo ikke selv på, på det tidspunkt. Men set i bakspejlet (...) en familieindsats havde nok været på sin plads. Men (..) jeg viser det nok ikke særligt godt. Jeg er jo også sådan mega vant til at klare alting selv, og har egentlig aldrig bedt om hjælp til noget som helst på de tidspunkter, hvor jeg burde have bedt om hjælp. Så der er jo også noget med at; jeg har jo ikke været appellerende, jeg har jo ikke bedt om hjælp" (case 4)

Dette eksempel illustrerer et opmærksomhedspunkt ift. tilgangen i Relationel Familierådgivning, nemlig at der kan være en risiko for, at noget går under radaren, hvis familie og rådgiver for hurtigt definerer, hvad der er dagsordenen for rådgivningen. Ligeledes er citeret med til at understrege, at familierne ikke altid ved hvad de har brug for, evner at hæve sig over det givne problem, eller beder om hjælp. Derfor bør rådgiverne have opmærksomhed på familiens dagsorden under hele forløbet og ikke kun indledningsvist, netop for at undgå blinde vinkler. Ligesom det i

tråd med indsatsmodellens principper⁷ er vigtigt at bevare en åben aktionslæringsproces, hvor der ikke drages forhastede konklusioner.

Familierne oplever, at Relationel Familierådgivning er virksomt, fordi familiens og barnets dagsorden sættes i centrum og rådgiveren følger meningsfuldt op på deres ønsker og behov.

6 Hvordan oplever familierne at rådgiverne har hjulpet dem?

Familierne peger stort set entydigt på, at netop samarbejdet og relationen til rådgiver er en stor del af nøglen til oplevelsen af at stå stærkere på den anden side af forløbet. I det ovenstående har vi fokuseret på hvilke forhold ved samarbejdet og relationen til rådgiver, familierne fremhæver som virksomme ved Relationel Familierådgivning. Vi har ligeledes beskrevet, at der i de fleste forløb alene er gjort brug af rådgivende samtaler og vejledningsforløb mellem familierne og rådgiver. Indledningsvist så vi desuden, at familiernes problemer ikke nødvendigvis er løst eller har ændret sig væsentligt, men at familierne oplever, at de er blevet bedre rustet til at håndtere deres problemer og udfordringer. I de følgende afsnit vil vi derfor undersøge, hvordan det mere specifikt skal forstås. På tværs af familiernes fortællinger kan vi udlede, at familierne oplever, at de er kommet styrkede ud af deres forløb i Relationel Familierådgivning, fordi rådgivningen og herunder vejlednings- og samtaleforløbene i høj grad sikrer:

- Et helhedsorienteret blik på familien
- Hjælp til selvhjælp
- Bæredygtige løsninger

6.1.1 Et helhedsorienteret blik på familien

Med en enkelt undtagelse⁸, er der på tværs af familiernes fortællinger en oplevelse af, at samarbejdet med rådgiveren er med til at sikre et helhedsorienteret blik på familien og barnet. De samtalebaserede sparrings- og vejledningsforløb og dét, at rådgiver og familier lærer hinanden at kende betyder i flere tilfælde, at fokus for rådgivningen ofte ændrer sig ift. hvad familiens 'sag' kom ind på. I flere tilfælde betyder det konkret, at familierne oplever, at rådgiverne har været medvirkende til at have blik for hele familien, og ikke alene på barnet. Det betyder også, at der er blevet arbejdet mere rundt om problemerne, end familierne havde forventet, hvilket har haft

⁷ Se: Møller, S.M., Bilstoft, E., Graham, M. & Ilsvard, S. (2022). "Relationel Familierådgivning – principper for praksis", for udbygning af principperne.

⁸ Case 4, som vi fremhævede i afsnittet om "fokus på familiens dagsorden"

en stor betydning for hele familien og barnets velbefindende. Flere af familierne oplever, at rådgivningen kommer til at handle om noget andet, end de indledende havde forventet, idet fokus for løsningen af deres problem flytter sig. Det illustrerer derfor også, at selvom dagsordenen for rådgivningen i udgangspunktet er familiens (jf. foregående afsnit), så er rådgiveren i høj grad med til at give retning og få greb om løsningerne. En familie fortæller her, hvad det betød, at rådgiveren var med til at åbne familiens øjne for, at de som forældre skulle være i trivsel, for at kunne hjælpe deres barn:

"Jeg følte aldrig at hun [min datter red.] blev glemt, fordi det gjorde hun jo ikke. Hun blev ikke glemt, selvom vi havde flyttet fokus lidt mere over på mig og vores familie. Men som hun [rådgiver red.] siger: vi bliver nødt til at starte fra roden for at kunne hjælpe din datter. For at hun kan få det bedre, bliver vi nødt til at starte der hvor der også er problemer. (...) Det var egentlig planen, at det skulle omhandle [vores datter red.], ikke? Men hun fik favnet resten af familie, ikke? Hvad jeg er superglad for, for ellers så havde jeg nok stået alene med tre børn i dag" (case 1)

Helhedsorienteringen betyder også, at rådgivningen ikke opleves som symptombehandling, men snarere er med til at sikre, at de første skridt henimod at finde ind til kernen af problemerne og de bedste løsninger bliver taget. Familierne tilskriver igen rådgivers personlige tilgang og faglige kompetencer som afgørende for, at rådgiverne har en *"umiddelbar forståelse for de grundlæggende problematikker"* (case 3).

Et helhedsorienteret blik på familien kan også handle om den rolle, som rådgiver spiller i forhold til øvrige samarbejdspartnere omkring nogle af familiernes forløb, fx ift. samarbejde med skole og psykiatri, eller ift. familiens øvrige rådgivere fx i jobcenterregi eller lignende. En familie fortæller her om det virksomme i, at rådgiveren også har haft mulighed for at arbejde ind i den ene forælders forløb i jobcentret:

"Hvis jeg ikke havde haft hende [rådgiver red.] til at hjælpe med mig at håndtere det her system, så havde jeg simpelthen ikke klaret den. (...) Der er alt for mange mennesker om samme sag og de har allesammen hver deres idé om, hvordan sagen skal køre og de snakker sjældent sammen, (...) så jeg har faktisk brugt hende til det også, hvor jeg også skærer det ned og jeg oplever faktisk, at efter [rådgiver red.] er kommet ind, så er der enorm hurtig sagsbehandling lige pludselig på nøjagtig de samme ting" (case 9)

Som citatet illustrerer, oplever familierne at det er virksomt, at de kan trække på rådgiverne og ligeledes sparre med dem om andre problemer, end de problemer og udfordringer, som forløbet i Relationel Familierådgivning handler om.

Som citatet også illustrerer, bliver rådgiver et vigtigt bindeled ift. at sikre sammenhæng på tværs. Denne pointe ses desuden på tværs af flere af familiernes fortællinger, som fremhæver det positive ved, at rådgiver hjælper med at sikre, at de involverede parter arbejder i samme retning og ligeledes har øje for familiens dagsorden, og ser på deres del af indsatsen til familien, som en del af en samlet indsats.

En familie fortæller fx om, hvordan rådgiver har hjulpet familien og barnet med at få iværksat en række lavpraktiske aftaler med skolen om at mindske deres datters skolefravær. En anden familie har fx brugt rådgiveren som sparringspartner ift. at etablere et godt samarbejde med skolen, og haft fokus på betydningen af at få etableret meningsfulde rammer for kommunikationen mellem skole og familie. Der er dog grænser for rådgivernes myndighed ift. de øvrige samarbejdspartnere, hvorfor en familie fx oplever at stå i en frustrerende situation, hvor både de selv og rådgiveren mener der er behov for et specialskoletilbud, men som den nuværende skole ikke vil indstille til (case 6). Familien har derfor en oplevelse af, at deres forløb er gået i hårdknude pga. skolens indstilling, men bruger fortsat aktivt rådgiveren som sparringspartner.

Familierne oplever at Relationel Familierådgivning styrker dem, fordi rådgiverne arbejder med udgangspunkt i et helhedsorienteret blik på familien og barnet

6.1.2 Hjælp til selvhjælp

På tværs af familiernes fortællinger ses også en anden forklaring på det virksomme ved rådgivningen og vejlednings- og samtaleforløbene mellem familie og rådgiver, nemlig at familierne oplever, at de har fået hjælp til selvhjælp. Det betyder mere konkret, at familierne i mange tilfælde lægger vægt på betydningen af, at rådgiveren ikke har gjort noget på vegne af familien, eller har 'taget over', men nærmere har klædt familierne på til at kunne stå selv.

Familierne italesætter på forskellige måder, hvordan samarbejdet med rådgiver og dermed det relationelle er blevet omdrejningspunkt for hjælp til selvhjælp. En familie fortæller, at rådgiveren bidrog med at etablere en "*råstyrke til at kunne gøre det, jeg gør i dag og ikke gå totalt ned med næbbet*" (case 3). Pointen er, at familierne generelt set står tilbage med en oplevelse af større handlekraft, og tro på egne evner til at kunne håndtere egen situation. Det fortæller en familie om her:

"Det er en bestyrkende relation! (...) hun er min "go-to person", hun er en tillidsvækkende person, som jeg føler udfører den funktion de egentlig har, som jo er at hjælpe en borger (...) jeg føler det har hjulpet, jeg føler hun er der for min skyld og den fornemmelse den har jeg ikke haft før. (...) Og så den røde tråd der har været hele vejen igennem: hun gør det ikke for mig, hun spørger hvad der skal til for at jeg kan gøre noget, eller hvad det er jeg vil... og hun favner, altså for eksempel så har vi haft nogle rådgivninger, hvor man kan sige at der ikke er blevet løst noget, men hvor vi undersøger, hvad er det egentlig, der vil være det bedste at gøre? Så hun kommer ikke bare med sådan en fabrikeret et eller andet, "så gør vi det her". Nej, vi kan også godt lade den ligge og ulme indtil vi finder en mulighed, det er det her der er en mulighed. Altså så jeg bliver i stand til at være et menneske og selv komme ind til, hvad er det jeg vil, fordi så er det faktisk jeg tror ting løser sig, det er når mennesker de er tro mod sig selv" (case 9)

Citatet leder til den næste hovedpointe, som vi redegør for i det følgende afsnit: Nemlig at hjælp til selvhjælp i høj grad betyder, at familierne oplever der er blevet arbejdet med at sikre bæredygtige løsninger.

Familierne oplever at Relationel Familierådgivning styrker dem, fordi omdrejningspunktet for relationen og samarbejdet til rådgiver er hjælp til selvhjælp.

6.1.3 Bæredygtige løsninger

I forlængelse af ovenstående er det gennemgående, at familierne har en oplevelse af, at der gennem hjælp til selvhjælp har været fokus på at sikre bæredygtige løsninger. Rådgiveren har fokuseret på familiens dagsorden, og har gennem samtaler og sparring klædt familierne på til at kunne selv. For nogle familier betyder det, at de nu kan trække på oparbejdede kompetencer til at håndtere bestemte situationer, fx ift. barnets skole eller lignende, for andre betyder det, at relationen og samtalerne med rådgiverne har haft en "terapeutisk karakter" (case 2), hvorfor de gode løsninger har "lagret sig" (case 1) og kan trækkes frem igen og igen.

I få tilfælde betyder de bæredygtige løsninger også, at rådgiveren har arbejdet med at finde gode løsninger til familierne og børnene i civilsamfundsregi, fx Head Space, Skyggebørn m.fl., hvor adgangen hverken er afhængig af kommunal visitation eller økonomi, hvorfor disse indsatser sjældent har ventelister, og kan fortsætte så længe familien oplever der er et behov. Ligeledes er det en måde at sikre, at familien møder ligesindede, som de i bedste fald også kan opbygge blivende relationer til.

I og med der hen over familiernes forløb er blevet oparbejdet bæredygtige løsninger, som familierne oplever de fortsat kan trække på, er familiernes kontakt til rådgiver, over tid, også blevet tilsvarende mindre. Fælles for familierne er derfor også (med undtagelse af case 8), at deres forløb er blevet afsluttet eller er tæt på at blive afsluttet, fordi de i højere grad er blevet selvkørende, og behovet for hjælp ikke længere er til stede.

Selvom familierne er taknemlige for, at de står et bedre sted, end da familiens forløb startede, har afslutningen været forbundet med blandede følelser, netop pga. relationen til rådgiveren. Gennemgående for den samlede analyse er, at rådgiveren spiller en betydningsfuld rolle for familierne. Rådgiverne kommer tæt på, og er i stand til at møde familierne og børnene med en forståelse, som familierne ikke har oplevet før. På den ene side fortæller familierne også, at de op til afslutningen af deres forløb, har været bekymrede for at slippe kontakten. På den anden side, oplever familierne afslutningen af forløbet som en anerkendelse og stor tillidserklæring fra rådgiverens side. Familierne fortæller i den forbindelse, at rådgiverne har imødegået deres bekymringer ved, at der er lavet aftaler om, at familierne fortsat kan kontakte rådgiver efter behov. Det indikerer derfor også, at der også er sikret en bæredygtig løsning ift. at bevare den gode relation.

Enkelte familier har allerede benyttet sig af muligheden for at kontakte rådgiveren efter endt forløb, og har fået konkret sparring på specifikke spørgsmål eller bekymringer. Andre har løbende informeret rådgiveren om, hvordan det er gået familien og barnet efterfølgende. Både fordi familierne har haft et behov for at vise, at det er gået familien og barnet godt, og fordi det ville være underligt pludselig at stoppe kontakten. Andre familier har ikke gjort brug af muligheden, men betoner vigtigheden af "*en åben bagdør*" (case 5). Alle familierne fortæller desuden, at de ikke ville tøve med at kontakte rådgiverne igen, og det ville føles "*helt naturligt*" (case 5).

Familierne oplever at Relationel Familierådgivning styrker dem, fordi der er fokus på at skabe bæredygtige løsninger

7 Hvordan beskriver rådgiverne deres myndighedsrolle?

Ovenfor har vi gennemgået, hvordan familierne oplever, at samarbejdet og relationen til rådgiverne i Relationel Familierådgivning har styrket deres familier og givet dem en oplevelse af større handlekraft ift. børnenes problemer og udfordringer. I de følgende afsnit vender vi nu blikket mod rådgivernes oplevelser, og undersøger hvordan de vurderer familiernes forløb, ligesom vi mere generelt undersøger, hvordan de oplever deres myndighedsrolle i Relationel Familierådgivning.

7.1 Målet er at støtte familierne til kunne selv

Der er stor overensstemmelse mellem familiernes og rådgivernes vurdering af familiernes udbytte af forløbene, idet rådgiverne også oplever, at rådgivningen har flyttet familien og barnet. Det afspejles desuden i rådgivernes vurderinger af, at forløbene kan afsluttes. Dermed ikke sagt, at rådgiverne oplever at alle problemer er løst, men snarere, at familierne har fået bedre forudsætninger for at kunne stå selv⁹.

Rådgivernes blik på udvikling og progression er desuden genstand for en central pointe i sig selv, idet målet med rådgivningen ikke nødvendigvis er at løse alle familiernes problemer. Målet er nemlig snarere at støtte familierne og barnet i at blive bedre til at stå selv, med udgangspunkt i deres livssituation. Rådgiverne beskriver derfor også, at de har skruet ned for deres "bekymringsblik". Netop det kommer derfor også til udtryk i tænkningen om, hvornår en families forløb kan og bør afsluttes. En af rådgiverne fortæller her om, hvordan tænkningen i Relationel Familierådgivning adskiller sig fra tidligere praksis på netop det punkt:

"Hvor vi tidligere var meget: puh, hvis man først er inde i det kommunale system, så kommer du først ud, når alt er i vater. Det behøver det jo ikke... det er jo også noget af det vi arbejder med: det behøver ikke alt sammen at være i vater, fordi det er livet meget sjældent – også for os andre. Men vi har set og vi har fået øje på, hvad det er der kan gøre at de [familierne red.] kan være mest muligt i vater? Og hvem der kan hjælpe jer [familierne red.] med at blive der. Det er jo også en anderledes måde at tænke på end det der med: er alle målene opnået? Sådan behøver det måske ikke være før vi afslutter" (rådgiver)

Rådgiverne oplever derfor også, at de afslutter flere sager end tidligere, mens praksis tidligere var, at familiens sag typisk fortsatte med en kontaktperson eller lignende. Forskellen til tidligere praksis er, ifølge en af rådgiverne, at "det bare ikke havde været familiens behov", men snarere systemets eller rådgiverens behov, "så man ikke stod alene med sin fortolkning af sagen" (rådgiver).

Kigger vi nærmere på, hvad rådgiverne fremhæver som afgørende for, at familierne kommer styrkede ud af forløbene, er der også her meget stor overensstemmelse mellem hvad henholdsvis familier og rådgivere lægger vægt på. Til forskel fra familierne, som ikke nødvendigvis har en historik med det offentlige, så har alle rådgiverne en sådan, arbejdsmæssigt. Sammenholdt med rådgivernes tidligere erfaringer, oplever rådgiverne at Relationel Familierådgivning betyder, at de nu har mulighed for at arbejde med familierne og børnene på en substantielt anderledes

⁹ Se desuden Tabel 1: Oversigt over case-personer i Ilsvard, S., Bilstoft, E. S., Krogh, S. G. 2022. Relationel Familierådgivning - Metodebilag. Aarhus: Metodecentret.

måde end tidligere. Når rådgiverne skal forklare, hvordan det er lykkedes familierne at komme styrkede ud af deres forløb, er det karakteristisk, at rådgiverne beskriver deres myndighedsrolle i Relationel Familierådgivning i modsætning til tidligere praksis. I det følgende undersøger vi derfor, hvordan rådgiverne oplever, at de har fået mulighed for at stille sig substantielt anderledes til rådighed for familierne.

7.2 Hvad muliggør at rådgiverne kan tilbyde familierne en substantiel anderledes rådgivning?

Når vi kigger på, hvad der karakteriserer rådgivernes oplevelse af deres myndighedsrolle i Relationel Familierådgivning, så bruger rådgiverne udtryk som, at de har mulighed for at give familierne "*reel hjælp*", fordi myndighedsrollen "*redefineres*" og "*nulstilles*". Rådgiverne oplever, at de har mulighed for at arbejde "*tæt på familien*" og "*tilpasse rådgivningen efter borgeren*" ud fra et "*menneske-til-menneske-syn*", hvor det er væsentligt at "*relationen kommer før systemet*". Det kommer bl.a. specifikt til udtryk ved at rådgiverne også er bevidste om ikke at kalde familierne og børnene for "sager", men at familierne har en "kontakt" eller et "forløb" i Familiecentret. Familierne og børnenes behov er i centrum, og rådgiverne har en oplevelse af, at de i højere grad end tidligere kan sikre "*helhedssyn*" på barnet og familiernes problemer og samtidig også give "*ansvaret tilbage til familierne*". Dette er fra rådgivernes perspektiv særligt meningsfuldt, fordi det er familierne, som skal få løsningerne til at fungere for deres egen skyld, ikke for rådgivernes.

7.2.1 Gøre en dyd ud af ikke at drage forhastede konklusioner

I tilfælde af, at familien er kommet ind i Relationel Familierådgivning på en underretning, eller kontakten omkring familien er blevet overleveret fra en rådgiver uden for Relationel Familierådgivning, har rådgiverne en stor opmærksomhed på ikke at drage forhastede konklusioner på baggrund af det skrevne. Til gengæld forsøger rådgiverne at gå nysgerrigt og åbent til værks, og sammen med familien og barnet, give sig tid til at få et overblik over, hvad der er på spil, og hvad familierne har brug for. Ligesom familierne gav udtryk for, så betyder det, at familiens problem 'på papiret', måske ikke er det væsentligste at arbejde med, eller at problemet løses bedst ved at starte et helt andet sted.

7.2.2 Et øget kendskab til familien betyder ofte, at bekymringsniveauet falder

Rådgivernes beskrivelser af deres myndighedsrolle afspejler i høj grad familiernes beskrivelser af samarbejdet, og understreger at relationsarbejdet er bærende for at opnå succes med Relationel Familierådgivning. Når vi spørger ind til, hvordan man som rådgiver lykkes med at skabe den gode relation, svarer rådgiverne, at det i høj grad handler om at lytte, lære familien og barnet at kende, og anerkende dem for det,

de kan. Rådgiverne er bevidste om at være ydmyge, og vise familierne tillid og ansvar, og give samarbejdet tid uden, at der nødvendigvis tages beslutninger om noget. Det væsentligste er at lære familierne og børnene at kende, og få kendskab til deres ønsker og behov.

I den forbindelse er det desuden bemærkelsesværdigt, at rådgiverne fortæller, at flere af familiernes sager indledningsvist har set bekymrende ud, men at rådgivernes bekymringsniveau¹⁰ falder, når de har lært familierne og barnet at kende. En af rådgiverne giver her sit bud på, hvorfor det er sådan:

"Når man lærer folk at kende, så bliver man meget mindre bekymret, altså det er meget interessant, altså og man har meget mere føling med, hvordan det ligesom foregår. Så det er ikke sådan, at man går og tænker, gad vide om de får noget ud af det der familiebehandlingsforløb, som vi satte i gang for et halvt år siden? – man ved faktisk meget mere, om hvordan familierne har det og man har set barnet måske nogle gange. Så det giver en eller anden tryghed, og det får faktisk ofte bekymringerne til at blive mindre"
(rådgiver)

Det øgede kendskab til barnet og familiens hverdag samt rådgivers større føling med hvad der rør sig, har derfor også betydet, at rådgiveren sammen med familierne har fundet løsninger, som ikke nødvendigvis har kaldt på indsatser eller foranstaltninger.

7.2.3 Tid til relationen betyder, at rådgiverne ikke oplever et handlingspres

Tid sammen og heraf et øget kendskab til familien og barnet betyder, at rådgiverne ikke oplever et "handlingspres". I stedet har rådgiverne mulighed for at lære familierne og børnene at kende og forholde sig til familiens dagsorden. Det betyder også, at rådgiverne ikke per automatik sætter bestemte indsatser eller foranstaltninger i gang til bestemte problemer, hvilket rådgiverne oplever, at der var en tendens til tidligere. Denne pointe afspejles desuden på tværs af rådgivernes fortællinger, når vi under interviewene har bedt rådgiverne reflektere over, hvordan de ville have gået til familiernes forløb, hvis de arbejdede efter gammel praksis. Det er følgende interviewuddrag et eksempel på:

"Tidligere, der tror jeg, at man ville have tænkt: årh, med en problematik af den her karakter, det er jo også alvorligt. Og: aarh, vi må hellere lige... (...) der havde jeg måske sagt til første møde: Jamen vi skal have lavet en §50-undersøgelse. Så ville jeg selvfølgelig have været ude at snakke med barnet i den forbindelse,

¹⁰ Se evt. tabel 1 metodebilaget

men så ville jeg nok ret hurtigt have peget på enten en kontaktperson eller en familiebehandling, som så kunne komme ud at snakke med barnet, fremfor at jeg selv gjorde det... Og så ville der jo være ventetid – både på at skulle udarbejde undersøgelsen, og på partshøring, og at de kunne henvise før de kunne starte det op. Der kunne snildt være gået et halvt år, hvor sagen jo bare står åbent inde hos os i mellemtiden, ikke? Så på den måde er det jo en helt anden måde at gå til problematikken på” (rådgiver)

Hvor rådgiverne har en oplevelse af at de tidligere greb til bestemte løsninger til bestemte problemer, bruger rådgiverne nu i højere grad sin faglige dømmekraft til at finde løsninger sammen med familien; nemlig gennem et intensiveret relationsarbejde. I størstedelen af de cases, som indgår i denne undersøgelse, har rådgiverne ikke vurderet, at der har været behov for at igangsætte foranstaltninger. I stedet er der gjort brug af råd og vejledningsforløb mellem rådgiver og forældre, ligesom rådgiverne har gjort brug af flere børnesamtaler. Ligesom familierne pegede på, forklarer rådgiverne også det virksomme heri med relationen. Og som citatet ovenfor indikerer, oplever rådgiverne at de i højere grad end tidligere kan hjælpe familierne og selv agerer facilitatorer for familiernes og børnenes ønsker og planer, fremfor at behandle og visitere sagen videre. Det er derfor også kendetegnende for rådgivernes fortællinger, at de har en oplevelse af at spille en substantiel anderledes rolle for familierne, netop fordi relationen til familien og barnet er afgørende, og derfor er rådgivernes vigtigste virkemiddel.

7.2.4 Tilgangen kalder på personlige og medmenneskelige kompetencer

I og med det relationelle er bærende for hele tilgangen i Relationel Familierådgivning, gør rådgiverne sig også mange overvejelser om, hvad det stiller af krav til den enkelte rådgivers relationelle kompetencer. Det er en central pointe på tværs af rådgivernes fortællinger, at tilgangen stiller krav om personlige og medmenneskelige kompetencer. For rådgiverne er det relationelle faldet dem *”naturligt”*, og som en af dem siger, er *”det er bare sådan jeg er”*. Det betyder også, at rådgiverne er bevidste om, at det personlige betyder, at ikke alle kan arbejde efter tilgangen, særligt hvis indstillingen er at *”det der menneske-til-menneske er noget pladder”*, og det er bedre at få *”skudt nogle bevillinger af”*.

Vil man have succes med at arbejde ud fra principperne i Relationel Familierådgivning, forudsætter det, ifølge rådgiverne, en stor indre motivation og at man har *”touchet”*. Også på dette parameter afspejler rådgivernes beskrivelser familiernes, som opholdt sig ved, at rådgiverne kan *”noget særligt”*. Ligesom familierne havde svært ved at sætte ord på, hvad det særlige præcist bestod i, oplever rådgiverne også, at det er svært at beskrive. Det skyldes formentlig, at det af gode

grunde, er vanskeligt at sætte relationsarbejdet på formel, fordi det i høj grad handler om personlighed, fornemmelser, empati og intuition. En af rådgiverne eksemplificerer det med, at *"en børnesamtale nemt kan gå hen og ligne et forhør"*, hvis man ikke har det rigtige "touch". Pointen er, at rådgiverne oplever, at det kræver en udvidet faglighed at være rådgiver i Relationel Familierådgivning, fordi *"det er en selvstændig disciplin at kunne fornemme, føle og fx være på børneniveau"*.

7.3 Hvad er hjørneste­nene i Relationel Familierådgivning ifølge rådgiverne?

I afsnittene ovenfor har vi fokuseret på rådgivernes oplevelser med og overvejelser om at omsætte Relationel Familierådgivning. For at kunne omsætte Relationel Familierådgivning med succes kræver det, ifølge rådgiverne, personlige og (med)menneskelige egenskaber, som rækker ud over den enkeltes faglighed. De personlige egenskaber eller rådgiverens "touch" spiller nemlig en afgørende rolle for, om familierne og barnet vil profitere af relationsarbejdet. Ligesom familierne gav udtryk for, så opleves Relationel Familierådgivning virksomt, fordi rådgiveren både er fagligt og personligt kompetent.

Tid udgør også en væsentlig hjørneste­nen. Tid går hånd i hånd med rådgivernes tættere kendskab til familierne, idet et tæt kendskab kræver længere samtaler og tid til at være i processen med familien. En forudsætning for at kunne bruge relativt mere tid sammen med familierne, er at der frigøres tid fra noget andet. Derfor har rådgiverne arbejdet med et tilpasset sagstal. For rådgiverne er det dog essentielt at understrege, at sagstallet i sig selv ikke er så væsentligt, idet sagstal er en variabel størrelse, som bl.a. afhænger af sagstydngde. Dog skal et nedsat sagstal være med til at sikre fleksibilitet i rådgivernes kalendere. Forstået på den måde, at rådgiver skal have mulighed for at møde familierne, når de har brug for det, og i det omfang, de har brug for det. På den måde skal tid og fleksibilitet være med til at sikre, at rådgiveren kan igangsætte den rette indsats til rette tid. Herudover skal rådgiverne fx også have tid til at respondere og følge op på henvendelser fra familier, hvis forløb allerede er afsluttet. Rådgiverne understreger på forskellig vis, at de i det daglige ikke selv er optagede af deres eksakte sagstal, og flere kan ikke huske deres sagstal. Det er væsentligt for rådgiverne at afvise den, ifølge dem, udbredte misforståelse om, at der er lighedstegn mellem nedsat sagstal og arbejdsmængde. For som en af rådgiverne understreger, så *"arbejder jeg lige så meget som før, men jeg er gladere for at gå på arbejde"*. Fælles for de interviewede rådgivere er, at tilgangen i Relationel Familierådgivning har betydet, at de oplever en større arbejdsglæde, idet de oplever at de hjælper borgerne på en mere meningsfuld måde end tidligere.

Herudover nævner rådgiverne vigtigheden af et kontinuerligt fokus på faglig sparring og udvikling, som en tredje hjørneste­nen ift. hvordan principperne i Relationel Familierådgivning omsættes med succes. Den faglige sparring og udvikling skal være

med til at sikre rådgivernes faglige ståsted og motivation. Rådgiverne udtrykker stor glæde af at kunne sparre med hinanden på daglig basis, men også i et mere formaliseret refleksionsrum, hvor rådgiverne kan gennemgå hinandens dilemmaer og udfordringer. Rådgiverne oplever til gengæld, at netop fokuset på faglig sparring og udvikling er blevet nedprioriteret som følge af ændringer i organisationen. For nogle af rådgiverne betyder det tab af motivation, ligesom det kan være med til at skabe usikkerhed omkring rådgivernes egen faglighed og dømmekraft, fordi de netop oplever, at blikket i lavere grad bliver vendt mod dem selv, og deres "*blinde pletter*" i lavere grad bliver belyst. I det fremtidige arbejde med investeringsmodellen bør der derfor være et skærpet fokus på at sikre den nødvendige faglige sparring og udvikling. For at sikre fokus på udvikling og sparring kræver det, ifølge rådgiverne, både mulighed og rum til at fordybe sig i den konkrete familie og det enkelte barn, samt faglig sparring i forhold til rådgiverens egen indsats og indsatsen i den konkrete familie.

8 Opsummering og konklusion

Udgangspunktet for denne undersøgelse har dels været at undersøge de borgernære virkninger af Relationel Familierådgivning fra udvalgte familiers perspektiv, dels at undersøge rådgivernes oplevelser og erfaringer med modellen. Med udgangspunkt i familiernes og rådgivernes indsigter, har vi særligt ønsket at undersøge, hvad den positive business case i Relationel Familierådgivning er et udtryk for. Konkret har vi ønsket at svare på om Relationel Familierådgivning repræsenterer en case på en *administrativ omlægning* af den service, som udsatte familier tilbydes, eller en *forbedret faglig kvalitet* i det sociale arbejde, som reducerer det reelle behov for foranstaltninger. I det følgende vil vi derfor opsummere de vigtigste argumenter for, at vi finder, at der er tale om sidstnævnte, altså en forbedret faglig kvalitet i det sociale arbejde.

Det er en gennemgående pointe i undersøgelsen, at der er stor overensstemmelse mellem henholdsvis familiernes og rådgivernes oplevelser med Relationel Familierådgivning. Det gælder både familier og rådgiveres vurderinger af familiernes udbytte af Relationel Familierådgivning, og de centrale forklaringer de trækker på ift. at beskrive og forklare hvad de oplever som virksomt ved modellen. Både familier og deres rådgivere oplever, at familierne er kommet styrkede ud af deres forløb i Relationel Familierådgivning. Det betyder ikke nødvendigvis, at familiernes problemer er løst, men at familierne er bedre rustet til at kunne håndtere deres problemer selv. Flere af familierne står derfor tilbage med en oplevelse af at være mere handlekraftige, og har en større tro på fremtiden ved afslutningen af deres forløb. Den samme oplevelse har rådgiverne på familiernes vegne. Relationel

Familierådgivning er derfor lykkedes med at styrke familierne, og give dem bedre forudsætninger til at "stå selv".

Familierne peger entydigt på samarbejdet og relationen til rådgiver som nøglen til, at de bedre kan stå selv, og betoner det væsentlige i, at relationen til rådgiver har været personlig og uformel. I og med at det er lykkedes at etablere en god relation, har det været trygt for familierne at indgå i samarbejdet, ligesom den gode relation i sig selv har været hjælpsom. At blive taget alvorligt, blive lyttet til og anerkendt som den man er, er essentielt. Vi kan derfor konkludere, at familierne, som indgår i denne undersøgelse, oplever at de samtalebaserede forløb og den løbende vejledning og sparring med rådgiveren har været hjælpsomt. I den forbindelse er det værd at bemærke, at der generelt set ikke er gjort brug af foranstaltninger i familiernes forløb. Alene én familie oplever retrospektivt at have haft behov for mere end rådgiverens indsats.

Uafhængigt af hinanden fortæller familier og rådgivere, at det virksomme ved Relationel Familierådgivning især skal forklares med at rådgivningen tager udgangspunkt i et helhedsorienteret blik på familien, barnet og deres hverdag, samt at omdrejningspunktet for relationen og samarbejdet til rådgiver er 'hjælp til selvhjælp', ligesom der er fokus på at skabe bæredygtige løsninger.

På baggrund af undersøgelsens datagrundlag er der ikke megen tvivl om, at Relationel Familierådgivning repræsenterer en case på forbedret faglig kvalitet i det sociale arbejde, som formentlig reducerer det reelle behov for foranstaltninger. Gennem det intensiverede relationsarbejde er det lykkedes rådgiverne at indtage en mere udførende position, hvor de gennem vejledende og rådgivende samtaler med familierne er lykkedes med at styrke familierne og børnene.

Det er dog værd at bemærke, at rådgiverne peger på tre væsentlige forudsætninger for at kunne omsætte Relationel Familierådgivning til praksis med succes, nemlig at (1) det stiller krav til rådgiverens personlige og faglige kompetencer, (2) at rådgiveren skal have den fornødne tid til at kunne stille sig til rådighed for familierne og barnet, og (3) det stiller krav om, at der er et kontinuerligt fokus på faglig sparring og udvikling.

9 Litteratur

Ilsvard, S., Bilstoft, E. S., Krogh, S. G. 2022. Relationel Familierådgivning - Metodebilag. Metodecentret.

Hansen, M. K., Ilsvard, S. & Høstrup, M. 2021. Tættere på Familien – Det gode samarbejde mellem familie og myndighedsrådgiver. Aarhus: Metodecentret.

Møller, S.M., Bilstoft, E., Graham, M. & Ilsvard, S. 2022. Relationel Familierådgivning – Principper for praksis. Metodecentret.